

Klimatförändringarna och den komplexa relationen till mänskliga rättigheter, fred och säkerhet

Reflektioner efter workshop i Stockholm, maj 2022 om kopplingarna mellan miljö/klimat, mänskliga rättigheter, fred och säkerhet

Miljömässig hållbarhet är en förutsättning för fred, hållbar ekonomisk och demokratisk utveckling, fattigdomsminskning och för att nå de globala målen. Klimatförändringar och överexploatering av naturresurser har större påverkan på marginaliserade grupper som minoriteter och människor som lever i fattigdom. De är ofta direkt beroende av de lokala ekosystemen, lever ofta i utsatta miljöer och har ofta begränsade möjligheter till alternativa inkomster. Fattiga människor är särskilt utsatta och sårbara för torka och översvämningar, som ökar i omfattning på grund av klimatförändringarna. Sambanden mellan mänskliga rättigheter, hållbar fred och miljö är i dag uppenbara. När miljön överexploateras leder det ofta till kränkningar av de mänskliga rättigheterna och ökade konflikter. MR-Fondens fokus på ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter gör det därför naturligt att rikta ljus på dessa kopplingar.

Genom medel från Folke Bernadotteakademin har MR-Fonden haft möjlighet att titta närmare på kopplingarna mellan miljö/klimat-frågor och mänskliga rättigheter, fred och säkerhet i syfte att stärka utveckla vårt arbete inom detta nexusområde. Tillsammans med Johan Schaar (expert inom miljö/klimat, fred och utveckling) och andra civilsamhällesaktörer har vi under en workshop den 3 maj 2022 diskuterat hur klimatförändringar påverkar mänskliga rättigheter, fred och säkerhet, vikten av att arbeta integrerat med miljö- och klimatrelaterade frågor, och behovet av ökat samarbete – inte minst mellan miljöorganisationer och människorätts- och fredsaktörer.

Nedan presenteras en sammanställning av frågor som vi tangerat, reflektioner som Johan Schaar delat och frågeställningar som MR-Fonden ser behov att ta vidare.

Arbetet för **klimaträttvisa** – uttryckt som en ledande princip i FNs klimatkonvention – är en konkret människorättsfråga. Det handlar dels om att de som berörs av beslut om klimatinsatser har möjlighet att delta och påverka (*procedural justice*), dvs att lagar finns och tillämpas som gör sådan konsultation obligatorisk, dels om att bördor och eventuella värden som skapas genom klimatinsatser fördelas rättvist (*distributional justice*). Det är uppenbart att förutsättningarna för att uppnå klimaträttvisa beror på graden av demokratiskt utrymme, ett fungerande rättssystem och respekten för mänskliga rättigheter.

Det finns en rad potentiella **målkonflikter** mellan klimatinsatser och andra intressen. I Sverige utspelas nu sådana vad gäller upplåtelsen av mark för vindkraftverk, skyddet av kustområden mot stigande

havsnivåer och översvämningar och gruvdrift för att utvinna metaller för det snabbt ökande behovet av strategiska metaller för batteritillverkning. Här ställs behovet av att snabbt reducera utsläppen, en rättvisefråga, mot andra legitima intressen och rättigheter. I Sverige finns institutionella förutsättningar för att lösa eller hitta kompromisser mellan dessa olika intressen. I auktoritära samhällen är risken stor att marginaliserade grupper utan röst kommer att lida skada. Här finns ett viktigt och ibland svårt arbete för MR-aktörer att bena ut och bidra med förslag till lösningar som minimerar målkonflikternas negativa effekter.

Mycket uppmärksamhet har ägnats risken att klimatförändringarna leder till en omfattande **migration**, inom och över gränser. Diskursen är delvis osaklig och utgår inte från evidens och en djupare förståelse för migrationens oftast komplexa dynamik.¹ Men även om det inte går att påvisa någon internationell klimatomigration så finns det ett stort antal internflyktingar som berörs både av pågående konflikter och klimatrelaterade extrema väderhändelser. Särskilt i konflikttrabbade länder är internflyktingar en mycket utsatt grupp också för klimateffekter, och har inte på samma sätt som flyktingar ett tydligt rättsligt skydd.² Ofta är deras rättigheter och tillgång till sociala tjänster knutna till den hemort de har flytt ifrån, rättigheterna följer inte individen utan är geografiskt begränsad.

Rysslands krig i Ukraina och att säkerhetspolitiska frågor seglar upp på dagordningen riskerar skapa **undanträngningseffekter** – att frågor relaterade till omställning och anpassning får mindre utrymme. Det är viktigt att vi inom civilsamhället hjälps åt att belysa denna problematik, och föra miljö/klimatfrågor på tal i olika typer av sammanhang. Det är viktigt att klimatrelaterade utmaningar klassas som demokratifrågor och hanteras centralt inom politiken, och inte behandlas som ett separat och isolerat område. I detta arbete kan också globala och regionala MR-systemen användas för utkrävbarhet.

Samarbete inom nexusområdet miljö/klimat, mänskliga rättigheter, fred och säkerhet bör främjas, nationellt mellan olika typer av aktörer såväl som i internationellt utvecklingssamarbete. Biståndsorganisationer och nationella aktörer i Sverige har olika erfarenheter och ingångar och möjlighet att dra nytta av att samarbeta. Erfarenhetsutbyte och samverkan saknas mellan miljöorganisationer och människorätts- och fredsaktörer. I stödet till lokala partnerorganisationer är det viktigt att lyfta ansvarsfrågan och inte låta enskilda individer eller samhällen bära ansvaret, som ofta avfärdas som politiska motståndare/oppositionella. Vad kan vi göra ytterligare som samarbetspartners till dessa aktörer?

Problematiken kring klimatförändringarna, deras ursprung, effekt och hantering är komplex och mångfacetterad och saknar ett givet svar. Men det är viktigt att inte rygga för de utmaningar och målkonflikter som finns. Vi på MR-Fonden kommer på olika sätt att ta vidare delar inom exempelvis klimaträttvisa, och användningen av regionala MR-system för att lyfta rättigheter kopplat till miljö och klimat utifrån ett rättighetsperspektiv. Detta innebär att de människor och samhällen som drabbas mest av klimatförändringar och deras effekter också ges möjlighet att delta i utformning och genomförande av verksamhet och åtgärder. MR-Fonden kommer att verka för ökat samarbete mellan olika aktörer, främja erfarenhets- och kunskapsutbyte, och se till att i högre utsträckning integrera miljö- och klimatperspektiv i vårt ordinarie arbete för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt övergångsrättvisa i våra samarbetsländer såväl som i Sverige.

¹ <http://heindehaas.blogspot.com/2020/01/climate-refugees-fabrication-of.html>

²² <https://www.internal-displacement.org/research-areas/Displacement-disasters-and-climate-change>